

**БОЗИҲОИ
БАДЕЙ ВА ДИДАКТИКӢ ДАР
ДАРСИ САНЪАТИ ТАСВИРӢ**

**ХУДОЖЕСТВЕННО-
ДИДАКТИЧЕСКИЕ ИГРЫ НА
УРОКАХ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО
ИСКУССТВА**

**ART AND
DIDACTIC GAMES IN THE
LESSONS OF FINE ARTS**

Чўраев Музаффарҷон Каримҷоновиҷ, н.и. н.,
доцент кафедраи табиӣ-риёзӣ, тарбияи эстетикӣ
ва методикаи таълими оғҳои МДТ “ДДХ ба номи
акад. Б.Гафуров” (Тоҷикистон, Хучанд)

Джураев Музаффарҷон Каримҷоновиҷ, к.п.н.,
доцент кафедри естественных наук, математики,
эстетического воспитания и методики их
преподавания ГОУ “ХГУ имени акад.Б.Гафурова”
(Таджикиста, Худжанд)

Juraev Muzaffarjon Karimjonovich, candidate of
pedagogical sciences, Associate Professor of the
department of natural sciences, mathematics, aesthetic
education and its methods of teaching under the SEI
“KhSU named after acad. B. Gafurov (Khujand,
Tajikistan), **E-mail:** dzhurayev1973@list.ru

Вожаҳои калидӣ: қобилияти равонӣ, вазифаҳои бозӣ, бозии дидактикӣ, сохтори эстетикӣ, бозӣҳои эҷодӣ

Дар мақола масъалаи ташикили кори мустақилона дар мусассаҳои таълимӣ ҳамчун шартҳои тайёрии самараноки касбии муаллими ояндаи санъати тасвирӣ, баррасӣ шудааст. Намудҳои вазифаҳои таълимӣ, ки ба амалияи эҷодӣ нигаронида шудаанд, дар педагогикаи пешниҳод карда мешаванд, ки ба азхудкунии донишҳои назариявӣ ва ташиккули таҷрибаи истифодаи амалии оғҳи мусоидат мекунанд. Ҳама иштирокчиён бо ҳамдигар ҳамкорӣ мекунанд, аз ҳамдигар маълумот мегиранд, мушиқлотро яқоя ҳал мекунанд, ба амали дигарон ва рафтори худ баҳо медиҳанд, дар ҳалли мушиқлот ба фазои воқеии ҳамкорӣ ворид мешаванд. Яке аз ҳадафҳои фароҳам овардани муҳити омӯзишии бароҳате, ки дар он хонанда, мувафақ будан ва қобилияти зеҳнии худро ҳисс мекунанд ва ин боиси самаранок гардидани раванди таълим мешавад.

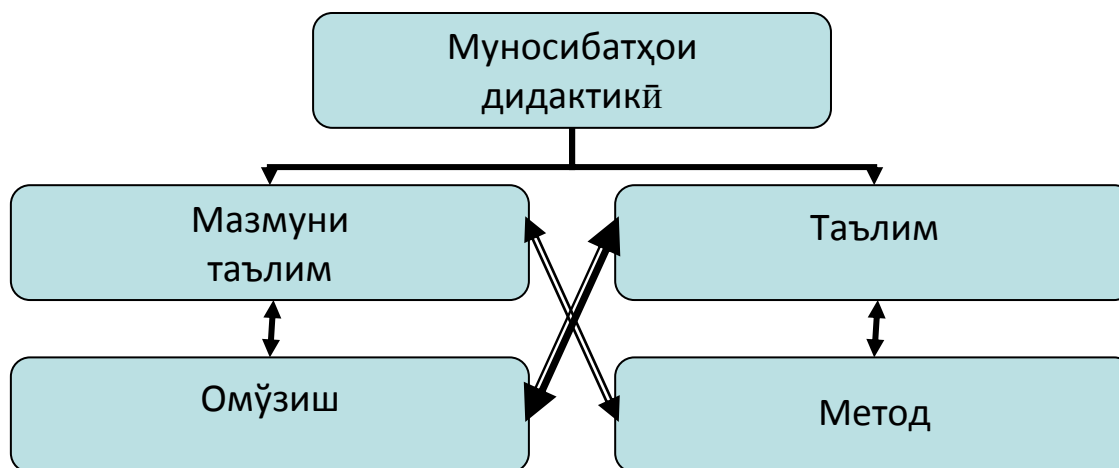
Ключевые слова: умствeнная способность, функции игры, дидактическая игра, эстетическая структура, творческие игры

В статье рассматривается проблема организации самостоятельной работы в образовательных учреждениях как условие эффективной профессиональной подготовки будущих учителей изобразительного искусства. Предлагаются творческие практико-ориентированные виды учебных заданий по педагогике, способствующие усвоению теоретических знаний и формированию опыта их практического применения. Отмечается, что при такой организации работы все участники сотрудничают друг с другом, получают информацию друг от друга, вместе решают проблемы, оценивают действия других и свое поведение, попадают в настоящую атмосферу сотрудничества при решении проблем, так как одной из целей является создание комфортной и эффективной учебной среды, в которой обучающийся чувствует себя успешным и интеллектуально развитым.

Key words: mental ability, game functions, didactic game, aesthetic structure, creative games.

The article dwells on the problem of organizing independent work in educational institutions as a condition for effective professional training of future teachers of fine arts. Creative practice-oriented types of educational tasks in pedagogy are proposed, which contribute to the assimilation of theoretical knowledge and the formation of experience in their practical application. All participants cooperate with each other, receive information from each other, solve problems together, evaluate the actions of others and their own behavior, get into a real atmosphere of cooperation in solving problems. One of the goals is to create a comfortable learning environment in which the student feels successful and smart, which makes the learning process more efficient.

Дидактика соҳаи махсуси педагогика буда, қонуниятҳои ташикили чараҳои таълимро меомӯзад. Дидактика аз калимаи юнонии didasko-таълим, таълимдиханда - омӯзгор гирифта шуда, маънои пурраи он «санъати таълимдихӣ» аст [3,с.224].

Ҷадвали 1. Муносибатҳои дидактикӣ

Бозии дидактикӣ гуфта чунин фаъолиятеро дар назар дорем, ки маъно ва мақсади он ба хонандагон додани донишу малакаи муайян, таълим додан ва инкишоф додани қобилияти равонии онҳо, дар онҳо қорӣ намудани хислатҳои мусбӣи характер мебошад. Аз ин рӯ, ин бозихо барои омӯзиш пешбинӣ шудаанд. Баргариӣ он чист? Дар бозии дидактикӣ ду принцип дар як вақт амал мекунад: таълимӣ, маърифатӣ ва бозӣ, фароғатӣ. Ахамияти бозихои дидактикӣ дар инкишофи хонандагон низ аз он сабаб хеле калон аст, ки дар ҷараёни фаъолияти бозӣ дар баробари инкишофи равонӣ тарбияи ҷисмонӣ, эстетикӣ ва ахлоқӣ ба амал бароварда мешавад. Хонанда ҳаракатҳои гуногун, амалхоро бо ашё анҷом дода, мушакҳои хурди дастро инкишоф дода, таҷрибаи муайяни ҳиссиётӣ пайдо мекунад ва равандҳои равонии фаъолият (ҳиссиёт, дарк, тафаккур, сухан ва ғ.) фаъол мешаванд. Хонанда қоидаҳои бозиро иҷро намуда, худдорӣ қардан, рафтори худро назорат қарданро ёд мегиранд, дар натиҷаи ин ирода, интизом, покҷиддонӣ, ростқорӣ, қобилияти якҷоя амал қардан, ба ёрии ҳамдигар, аз муваффақиятҳои худ шод мешаванд. Омӯзиш тавассути бозии дидактикӣ бо ҳавас омӯхтан аст. Бозии дидактикӣ эҷодӣ бозист, ки дар он хонанда бо санъат робита мекунад. Чунин бозихо ба инкишофи тафаккур ва тасвирҳои образҳои хонандагон таъсир мерасонанд.

Барои он ки бозии дидактикӣ вазифаҳо ва мақсадашро иҷро намояд, он бояд сохтори махсус дошта бошад. Ин сохтор дар айни замон хусусияти маъмултаринест, ки онро аз дигар фаъолият ё бозихои кӯдакон фарқ мекунад. Унсурҳои асосии сохтори зерин фарқ мекунад: вазифаи таълимӣ (таълими ва бозӣ); амали бозӣ ё унсури бозӣ; муқаррарот; ҳуҷула ё натиҷаи бозӣ [12, с.46]. Ҳангоми ташкил ва гузаронидани бозӣ, шумо бояд ба талаботи зерин риоя кунед:

- Якум, вазифаи дидактикӣро аниқ пешниҳод намудан ва онро бо мақсади таълим мувофиқ қардан, қобилияти фардӣ синф ва қобилияти хонандагонро ба назар гирифтани лозим аст.
- Дуюм, дар рафти бозӣ як амали муайяни анҷомдода бояд иҷро қарда шавад, вазифаи мушаххас ҳал қарда шавад, бозиро нотамоми боздоштан лозим нест.
- Сеюм, қоидаҳои бозӣ бояд оддӣ ва возеҳ таҳия қарда шаванд.
- Чорум, ба бозӣ фаъолон дохил намудани ҳар як талаба.
- Панҷум, ченак ва ба мақсад мувофиқ будани истифодаи бозиро дар дарс ба инобат гиред.

Шумораи бозихои дидактикӣ хеле зиёд аст ва ин сабаби асосии душворӣ мебошад, ки дар гурӯҳбандии онҳо ба вучуд меоянд. Аз рӯи дараҷаи фаъолияти хонандагон ва омӯзгор онро ҷудо қардан мумкин аст: бозии-синфӣ, бозихо мебошанд, ки дар онҳо вазифаи дидактикӣ дар давоми тамоми дарс ҳал қарда мешавад; бозихо машқӣ метавонанд 5-7 дақиқа давом кунанд, чун қоида, барои мустаҳкам қардани донишҳои мушаххас, тарбияи хотира, диққат истифода мешаванд; бозихо дидактикӣ – ин бозихо бо предметҳои махсус мебошанд, ки бо истифода аз онҳо хонандагон таносуби «бештар-камтар», «васеътар-тар» ва ғайраҳоро дарк мекунад. Онҳо инчунин бозихоро аз рӯи вазифаҳои иҷроқардашон гурӯҳбандӣ мекунад. Бозихоро, масалан, аз рӯи мавҷудияти аломатҳои зерин дар онҳо гурӯҳбандӣ қардан мумкин аст: унсури интизорӣ ва тааҷҷубовар (пайдо шудан, нопадид шудан, амали ғайриҷашмдошт дар бозӣ ва ғ.); унсури муаммо - тасаввуроти эҷодӣ хонандагонро ҳавасманд мекунад, вазъияти мушқилотро ба вучуд меорад; унсури ҳаракат - омехта қардан, гузоштан, аз нав қорӣ қардан - ин ва дигар ҳаракатҳо бо маводи дидактикӣ ва бадеӣ хонандагонро мафтун мекунад; унсури рақобат (бозихо «Кӣ тезтар?», «Кӣ бештар?» ва ғ.); унсури ҷустуҷу ва бозёфт — барои хонандагон ҷизи номаълум,

аз чиҳати шакл, ранг, андоза, муайян кардани хосиятҳои ин ашӯҳҳо хеле шавқовар аст [11, с.79]. Онҳоро бо мақсади инкишоф додани мушоҳида ва хотираи визуалӣ, таносуб, ранг ва шакл, барои бачагон нақшҳои композитсия, омӯзиши роҳҳои интиқоли ҳаракат дар расм, инкишоф додани малакаҳои техникӣ, мустақкам намудани донишҳои дар рафти сӯҳбат оид ба санъат гирифтаи мактаббачагон мусоидат мекунад. (Расми-1)

Таълими санъати тасвирӣ, яке аз фаъолиятҳои асосӣ, пешбаранда ва инкишофдиҳандаи фаъолияти психикии хонанда ба шумор меравад, ки хонандагон бо усулҳои ҳозиразамони ташкили меҳнатӣ ва аз он ҷумла бо истифодаи бозӣҳои таълимӣ интарактивӣ ва дидактикӣ шинос мешаванд. Дар рафти мушоҳида (намоиши айниятҳои таълимӣ) ва истифодаи бозӣҳои дидактикӣ ба шакли расмҳои аҳамият дода мешавад, бинобар ин тасаввурот оид ба тасвирҳои ба вучуд омада тафриқавӣ аст, ки онро дар хонандагон доимо ташаккул додан зарур аст [2, с.22].

Бозии дидактикии «Нақши қолинҳо» (Расми-1) Мақсад: вазифаҳои пешниҳодшуда ба он нигаронида шудаанд, ки дар хонандагон чунин сифатҳо ба монанди мушоҳида, диққат, ҷудокунии ранг ва шакл, дарки ороиш, тафаккури образӣ инкишоф дода шаванд. Вазифаи аввал муайян кардани он аст, ки кадоме аз пораҳои ранга, ки бо рақамҳои 1-3 нишон дода шудааст, аз қисми асосии ороиш бурида шудааст. Пас аз анҷом додани ин, вазифаи душвортаре дода мешавад: муайян кардани ҳар як пораи рангаи боқимонда аз кадом бахш гирифта шудааст. Дар баробари ин хонандагонро огоҳ кардан лозим аст, ки: 1) ҳангоми гузоштани дуруст қисми нақш бояд бо қисми асосии ороиши қолин ҷӣ аз чиҳати ороиш ва ҷӣ аз чиҳати ранг комилан мувофиқ бошад; 2) қисми нақш, ки барои пур кардани буриши қисми асосии қолин пешниҳод шудаанд, бояд дуруст муайян карда шаванд.

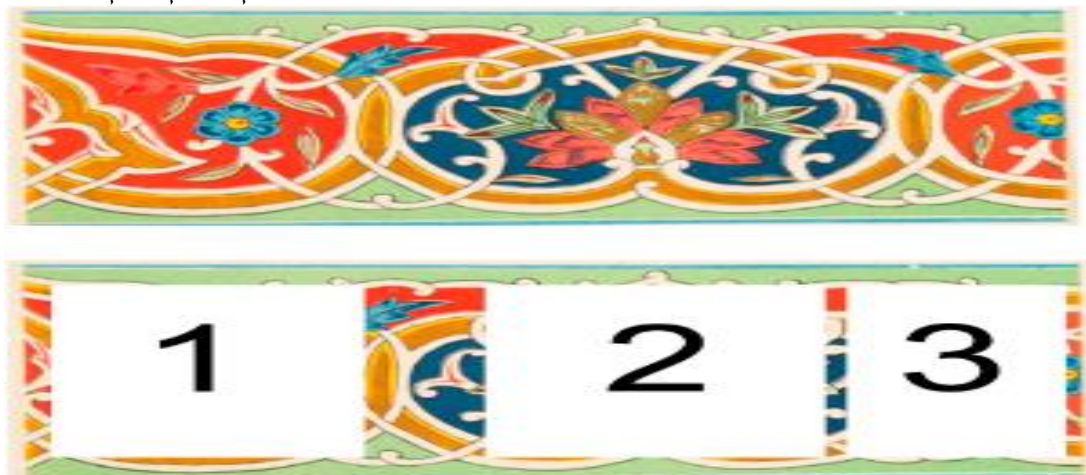
Дар расм як қисми ороиш нишон дода шудааст (ниг.расми 2 А, Б, В).

Вазифа аз он иборат аст, ки кадоме аз пораҳои бо рақамҳои 1-3 нишондодашуда аз кадом қисми асосии ороиш бурида шудааст.

Ҷавобҳо:

Қисми нақш	1	2	3
Ҷавобҳо	В	А	Б

Расми 2. Нақши қолинҳо

Расми 3. Қисми нақш

А

Б

В

Мақолаи мазкур, масъалаҳои методикаи таълими интерактивиро бо истифода аз методҳои муосир ва бозӣҳои дидактикии мушаххаси фанни санъати тасвирӣ фаро гирифта, тавассути намунаи супоришҳо, коркард ва муаррифии он дар бораи технологияҳои таълим ва иҷрои

муҳокимаи супоришҳои таълимӣ, ҷанбаҳои асосии методикаи таълими фанни санъати тасвириро дар низоми таълими босалоҳият мувофиқи мақсад мебошад, мутобиқ мегарданд.

ПАЙНАВИШТ:

1. Азизов, А.А. Барнома ва модули намунавии таълими курси омӯзишӣ барои омӯзгори фанни технология оид ба муноқибаи босалоҳият ба таълим/ А.А.Азизов, М.Д.Рӯзиева, Ш.Ю.Азизов, М.Б.Насимӣ.-Душанбе, Маориф, 2017. – 160 с.
2. Ҷураев, М.К. Методикаи таълими касбу ҳунар. Китоби дарсӣ барои мактабҳои олий/М.К.Ҷураев.- Хучанд, 2014.-124 с.
3. Ҷураев,М.К.Методикаи таълими технология/М.К.Ҷураев,А.Азизов, М.Сайфиддинов, Ф.Мӯминов.-Хучанд 2019.-506 с.
4. Сухомлинский, В.А. Избранные педагогические сочинения: В трех томах. Т.3. Сост. О.С.Богданова, В.З.Смаль, А.И.Сухомлинская. – М.:Педагогика, 1981. – 640 с.
5. Рӯзиева, М.Д.Технология, китоби дарсӣ барои синфи 5. Нашри 2/ М.Д. Рӯзиева, К.Обидова,С.Исломов.-Душанбе, 2016.-192 с.
6. Троянская, С.Л. Основы компетентностного подхода в высшем образовании. Учебное пособие для студентов, магистратуры психолого-педагогических направлений подготовки, издательский центр «Удмуртский университет». – 2016.-176 с.
7. Курбанов С.Барнома ва модули намунавии таълими курси омӯзишӣ барои омӯзгори фанни математика оид ба муноқибаи салоҳиятноки таълим/ С.Курбанов,А.Ҳалимов, Ш.Азизов.-Душанбе, «Маориф», ЧДММ “Полиграф групп” 2017.–104 с.
8. Кузин, В. С. Методика преподавания изобразительного искусства в 1–3 классах: Пособие для учителей. – 2-е изд./В.С.Кузин. – М.: Просвещение, 1983. – 191 с.
9. Кузин, В. С. Психология. Учебник для сред. спец. учебных заведений/В.С.Кузин. – М.: Рандеву – АМ:, 1999. – 303 с.
- 10.Хикматов, С. Ташаккули кордонӣ ва графики омӯзгори оянда дар факултети санъати тасвирӣ ва технология/С.Хикматов// Армуғони наврӯҳони илм.- Хучанд 2016.
- 11.Коменский, Я.А. Великая дидактика/Я.А.Каменский.- М.:Просвещение,1974.-373с.
- 12.Ушинский, К.Д. Педагогические идеи/К.Д.Ушинский.- М.: Знание, 1971.-80 с.
- 13.Федьков, Г. С. Теория и методика обучения изобразительному искусству: учеб.пособие / Г. С. Федьков. - Минск : Респ. ин-т высш. шк., 2015. - 226 с.

REFERENCES:

1. Azizov AA, Ruzieva MD, Azizov Sh.Yu., Nasimi M. A model curriculum and module for a training course for technology teachers on a competent approach to teaching. Dushanbe, "Education", LLC "Anisa-95" 2017, - 160 pages.
2. Juraev MK Methods of vocational training. Textbook for Higher Education Institutions, Khujand, 2014. p. 124.
3. Juraev MK Azizov A.Sayfiddinov M. Muminov F. Methods of teaching technology Khujand 2019, 506 p.
4. Sukhomlinsky V.A. Selected pedagogical works: In three volumes. T.Z. Comp. O.S.Bogdanova, V.Z.Smal, A.I.Sukhomlinskaya. - M.: Pedagogy, 1981. - 640 p.
5. Ruzieva MD, Obidova K., Islamov S. Technology, textbook for 5th grade. Issue 2. Dushanbe, 2016.-192 с.
6. Trojan. S.L. Fundamentals of the competency-based approach in higher education. Textbook for students, magistracy of psychological and pedagogical areas of training, publishing center "Udmurt University". – 2016, 176 pages.
7. Kurbanov S., Halimov A., Azizov Sh. Sample curriculum and training module for teachers of mathematics on the competency-based approach. Dushanbe, "Education", LLC "Polygraph Group" 2017, - 104 pages.
8. Kuzin V. S. Methods of teaching fine arts in grades 1–3: A guide for teachers. - 2nd ed. – M.: Enlightenment, 1983. – 191 p.
9. Kuzin V.S. Psychology. Textbook for Wednesdays. Specialist. Educational institutions. - M.: Rendezvous - AM: Agar, 1999. - 303 p.
10. Hikmatov S. Professional development of the schedule of future teachers at the Faculty of Fine Arts and Technology. Gifts of young scientists P.104, Khujand 2016.
- 11.Comenius Ya.A. Great didactics.- M.: Enlightenment, 1974.-373p.
- 12.Ushinsky K.D. Pedagogical ideas.- M.: Knowledge, 1971.-80 p.
13. Fedkov, G. S. Theory and methods of teaching fine arts: textbook. allowance / G. S. Fedkov. - Minsk: Rep. institute of higher education school, 2015. - 226 p.